

“דבר (נפלא קרה) לילדים”: על עיתונות הילדים בארץ-ישראל בשנות השלושים למאתנו

ירדנה הדס*

1. מבוא

בהשוואה לעיתונות הילדים העולמית, עיתונות הילדים העברית היא צעירה לימים. לידתה היא מאוחרת – יותר ממחצית המאה לאחר “היוולדו” של המגזין הראשון לילדים בעולם בשנת 1752, ראה אור עיתון הילדים העברי הראשון (אופק 1979: 344). אולם, אף משהופיעו בדפוס, לא הצליחו עיתוני הילדים העבריים באירופה להאריך ימים. כל אחד מהם “גווע ומת” לאחר שנתיים או שלוש של מאבק על קיומו.

כמה משמותיהם של עיתונים אלה מעידים על החשיבות שייחסו להם “אבותיהם המולידים”, שנקטו את כל האמצעים האפשריים על מנת להביאם לעולם ולעשותם בני-קיימא. אחד מן ה“אבות המולידים” הראשונים היה יוסף פרל, שנחשב כמוציא “כתב-העת הראשון בשביל הנוער היהודי” (מצוטט אצל אופק 1979: 345). פרל ניסה ליצור כתב-עת עברי בשביל הנוער היהודי בשלושה לוחות שנה (שלושה שנתונים, ששני האחרונים מביניהם הופיעו תחת הכותרת “צור נאמן”). לוחות שנה אלה ראו אור בטארנופול בין השנים תקע”ד–תקע”ו (1814–1816). פרל לא הגדיר את קהל היעד של הלוחות כנוער וילדים דווקא, אלא פנה לכאורה לקהל יהודי גליציה – ילדים ומבוגרים כאחד – שלהם רצה להקנות את רעיונות ההשכלה בדרך פופולרית. אולם אופיים של הטקסטים שראו אור במסגרת לוחות מעידים עליו כי הנוער היה קהל היעד העיקרי שלו. בעיתונו הופיעו אגדות מן התלמוד, סיפורי מוסר, שהדגישו ערכים כעבודה וסובלנות, תיאורי טבע וקטעים מדעיים – כל אלה נועדו בעיקר לנערים. יוסף פרל, בצד היותו סופר, היה מורה ומחנך, ונראה שהבין שעיתון לנוער הוא כלי חינוכי וספרותי גם יחד (ראו אופק 1979: 344–345).

מבין כל הניסיונות להוציא לאור עיתון לילדים ולנוער בארץ-ישראל ובעברית, נזכיר כאן את עולם קטן, שאבותיו הם חמדה ואליעזר בן-יהודה, יהודה גרוזובסקי ודוד יודלביץ. עולם קטן יצא לאור בירושלים כמשך שנה אחת בלבד (טבת, תרנ”ג–חשוון תרנ”ד), במהלכה ראו אור שבעה גיליונות של העיתון (אופק 1979: 345–351).

עיתונים לילדים ולנוער “נולדו” ו“מתו” – עד שהופיע דבר לילדים, שראשיתו כמוסף לילדים של העיתון דבר. בצדו של דבר לילדים הופיעו עיתוני ילדים נוספים, “אחיו” הצעירים ממנו: הבקר לילדים (גיליון ראשון: י”ח אב תש”ג), משמר לילדים (גיליון ראשון: כ”ט אלול תש”ה), הצופה לילדים

(גיליון ראשון: ל' שבט תש"ז), והארץ שלנו (גיליון ראשון: כ"ד בשבט תשי"א). ב-1985, מסיבות של חוסר בקוראים ובתקציבים, מוזגו כל העיתונים הללו לכולנו. לצד אלה ניתן היה למצוא מוספים לילדים, שהופיעו בעיתוני הערב ("מעריב לילדים", "ידיעות אחרונות לילדים"), והיו אכסנויות לדברי יוצרים – ותיקים וצעירים. בשוק העיתונות לילדים יצאו לאור גם ירחונים לילדים, מביניהם נזכיר את פילון, אצבעוני, ואף את פשוט, העוסק בעיקר (בחלקיו הספרותיים) בערכי טבע ושמירתו. במאמרי אעסוק ב"פלח" אחד של העיתונות לילדים – בדבר לילדים – שהוא מהראשונים בקבוצת עיתוני הילדים העבריים בארץ ישראל שהחזיק מעמד שנים רבות והגיע לנ"ו כרכים – כרך לשנה.

2. "דבר, מוסף לילדים"

ביום ו', כ"א בתשרי תרצ"ב (2.10.1931), יצא לראשונה המוסף לילדים של העיתון דבר, ושמו: "דבר, מוסף לילדים". מוסף זה ראה אור אחת לחודש, במשך כארבע שנים וחצי (עד טבת תרצ"ו – ינואר 1936), שבסיומו הוא הפך ממוסף לעיתון עצמאי, ושמו שונה לדבר לילדים. העורך האחראי על המוסף, ששמו הופיע (באותיות פטיט) בסוף החוברת (בתחתית עמ' 8, החל מן החוברת השנייה ואילך), היה ברל כצנלסון. חבר המייסדים העורכים היו: יצחק יציב, ברכה חבס ונחום גוטמן. אך למרות ששמו של ברל כצנלסון הופיע כעורך העיתון, יצחק יציב הוא האיש שעמד מאחורי המוסף, ושהיה בפועל "העושה במלאכה" (אופק 1985: 309). יציב היה גם עורכו הראשון של העיתון דבר לילדים שצמח מן המוסף, ונשא בתפקיד ששעשרה שנים תמימות – עד יום מותו. וכדברי אוריאל אופק: "יציב הטביע את חותמו האישי על עיתונות הילדים העברית, וחותם זה לא פג עד היום" (שם).

יעקב פיכמן, שנמנה עם הסופרים שתרמו מפרי עטם לעיתון הצעיר, מדגיש בדבריו על יציב את רגישותו של זה לנטיות לבם של קוראיו הצעירים: "הוא ידע שהילדים להוטים על הרוכב אחרי דברים שבשעשועים, ידע שלא תמיד ידעו להבדיל בין שירה טובת צליל ללא שירה. אותה שעה הכיר שאין גם להכביד עליהם ביותר, שכן הקריאה צריכה להביא להם שמחה ושעשועים. לכן התחבט תמיד, הזמין אותנו, סופרי עיתונו, פעם בפעם, להימלך בנו. חפץ שכל גיליון יהיה משעשע, ועם זה שלא יהיה נטול שירה ונטול סגנון" (מצוטט אצל אופק 1985: 309).

המוסף הצטיין בעושר של ז'אנרים: שירה ("בעין חרווד", "יש לי דוד בנהלל" מאת זאב), סיפורת ושירים סיפוריים (כגון: "מעשה בצפרדע ומגפיים" מאת אנדה), משלים (ד. אידלסון), כתבות (כגון דבר העורך "במעגל הימים", שנכתב לרוב על-ידי י. יציב), רשימות – מהן ביוגרפיות (כגון על י.ח. ברנר מאת יהודה), ומהן על נושאים מן הטבע ("החיים בים" מאת הדוד יהושע) ורשימות מדעיות (מאת ד. זכאי). כן ניתנו בו הצעות הפעלה – "עשה לך" מאת מ.א. בייגל (אביגל), הצעות למשחקים ("משחק השבויים" מאת ד. נשרי), חידות, בדיחות, רשימות סיפוריות על הטבע (מאת א. שמאלי) ורשימות על קהילות ישראל בגולה ("בגבולות ליטא" מאת ברכה [חבס]). כמאסף אגדות ומעשיות ומנסחן מחדש

התבלט ז. אריאל (כמו לדוגמה ”שלושה מנגנים“). האיורים במוסף היו של נחום גוטמן, שעטו היה מבורך לא פחות ממכחולו.

גדולי הכותבים לילדים באותה עת, שחלקם ”נודבו” או התנדבו למשימה הנכבדה של הוצאת עיתונות עברית לילדים, פרסמו מפרי עטם ב”דבר, מוסף לילדים” (אופק 1988: 604–605). בין היוצרים הצעירים של התקופה, שמוסף הילדים פרסם מיצירותיהם, ניתן לציין את אנדה עמירי פינקרפלד. שירה של אנדה ”מעשה בצפרדע ומגפיים” הודפס בגיליונו הראשון של המוסף ושירים רבים נוספים שלה ראו אור במוסף.

זאת ועוד – המוסף אף שימש לא פעם ככמה ראשונה ליוצרים, שהתחילו את דרכם הספרותית בתחום ספרות הילדים מעל דפיו. כך לדוגמה, שירה הראשון של לאה גולדברג לילדים ”פילי הקטן” פורסם במוסף (שנה רביעית, ”ט אדר א’ תרצ”ה, עמ’ 5). המשורר זאב אהרון פרסם גם הוא את שירו הראשון לילדים ”בעין חרוד” בגיליונו הראשון של המוסף. שירתו של זאב התמידה בהופעתה במוסף ואף בעיתון שצמח ממנו. רבים משיריו בתקופה זו הם שירי תהילה של ממש: ”בעין חרוד טוב מאוד”, ”הבחורים שלנו יודעים הכל...” – (שנה ראשונה, כ”ו חשון תרצ”ב, עמ’ 5). השירים מבטאים התפעלות מן ההישגים, מן המימונות, מן היחד, ומביעים הזדהות עם רגעי האבל – יסודות אלה עתידים להתמיד בשירתו, ועם זאת, התגנבה אליהם, במשך הזמן, גם נימה של אינדוידואליזם.

גם לוי קיפניס הרבה לפרסם מעל דפי המוסף, והעשיר את אוצר היצירות המיועדות לגיל הרך בפוריותו, בכתיבתו הסדרתית ובחריזותו המשעשעת, לדוגמה: ”שבעה ילדים” (שנה ראשונה, כ”א שבט תרצ”ב, עמ’ 5). והרי השיר לפניכם:

שבעה ילדים

שבעה ילדים בסך־הכל / הלכו אל הגינה לזרוע ולשתול. / אמנון – / זרע צנון. / טל – / זרע בצל. / נחום – / זרע שום. / נחמה – / תפוחי־אדמה. / אליעזר – / זרע גזר. / הדסה – / שתלה חסה, / ויפת – / שתל לפת.

המוסף לילדים של דבר הצליח לחדש גם מבחינה גרפית, כך לדוגמה בשיר ”חלומי של גדעון” (ללא חתימה, שנה ראשונה, כ”ד כסלו תרצ”ב, עמ’ 7), ציורו של נחום גוטמן הוא חלק מן הטקסט הכתוב. זוהי מעין אנקדוטה חביבה, שהפואנטה שלה: אין שותפים לחלום – והוא עניין אישי.

בין הנושאים שבהם עסקו הטקסטים השונים שהופיעו במוסף, בולטת לעין מגמתם לשתף את הילד העברי בעשייה הצינונית בארץ, ולעורר אצלו הזדהות עם העם היהודי בגולה. כך לדוגמה, נושא נחשב במיוחד, הבא לידי ביטוי בכרכים אלה, הוא הקשר החי עם ילדי ישראל בגולה, וראה: ”ילדי תל חי ברוסיה”, מאת ברכה [חבס] (שנה ראשונה, כ”ו חשון תרצ”ב, עמ’ 5), והמדור ”ילדים מהגולה ושואלים” (שנה ראשונה, כ”ד כסלו תרצ”ב, עמ’ 7). במדור זה התבקשו הקוראים לשלוח את תשובותיהם על שאלות של ילדי הגולה שהתקבלו במערכת, ואילו העיתון התחייב להעביר תשובות אלה לקרן הקיימת, שתשלחן לשואלים מהגולה. ואכן, כבר בגיליון הבא (שנה ראשונה, כ”ב טבת

גדעון חולם והנה

“חלומו של גדעון” מאת נחום גוטמן, דבר לילדים, ללא חתימה, שנה ראשונה, כ”ד כסלו תרצ”ב.
 תודה למוזיאון נחום גוטמן על מתן הרשות להשתמש באיור זה.

תרצ”ב, עמ’ 8) ניתן קטע מאחת התשובות הללו. ראוי לציון גם המדור “הידעתם את הגולה?”, ובו מכתבים מילדים מן הגולה לילדים בארץ – ולהיפך. כמו־כן, גיליון שלם הוקדש ליהדות תימן (כ”ז כסלו תרצ”ד).

3. דבר לילדים – העיתון

דבר לילדים, כעיתון נפרד ועצמאי, ראה אור לראשונה בא’ אדר תרצ”ו (27.2.1936). שלא כמו המוסף, שפורסם רק פעם בחודש לערך, הרי העיתון ראה אור באופן סדיר – בכל יום ה’ בשבוע. בחלק זה של מאמרי אנסה לתאר בקצרה את הרכבו של הכרך הראשון של דבר לילדים (ד’ אדר תרצ”ו [27.2.1936] – ט”ז אלול תרצ”ו [3.9.1936]; 25 חוברות בסך־הכל), ולבחון את מגוון הטקסטים המופיעים בו, הן מבחינת הז’אנרים והנושאים שבהם הם עוסקים, והן מבחינת הכותבים שלהם. גם בעיתון דבר לילדים, כמו במוסף שקדם לו, הופיע שמו של ברל כצנלסון כעורך האחראי של העיתון (שמו הופיע באותיות פטיט, בעמ’ 16, האחרון בכל חוברת). אולם, גם עתה העורך בפועל היה יצחק יציב. אהבת יציב למפעל חייו זה באה לידי ביטוי נוגע ללב בגיליונו הראשון של דבר לילדים. תחת הכותרת “אל הקורא” פונה יציב אל קוראיו ומציין את המעבר החגיגי מן המוסף אל דבר לילדים כעיתון עצמאי. והרי הקטע בשלמותו (חשוב לשים לב לכך שיציב אינו חותם בשמו, אלא בשמו של “דבר לילדים” עצמו!):

אל הקורא

פעמים רבות נזדמן לנו לשמוע מפיך את השאלה: – מתי יתחיל להופיע “דבר לילדים” בכל שבוע? – אחרי כל מוסף לילדים היית חוזר ושואל את השאלה הזאת זה ארבע שנים ויותר. והנה לפניך הגיליון הראשון של “דבר לילדים” אשר מעתה יצא מדי שבוע בשבוע.

מראהו נשתנה במקצת. אך הוא לא קטן מאשר היה. לשעבר היית מקבל 8 עמודים פעם אחת בחודש, ועתה 16 עמוד מדי שבוע בשבוע. גזור הוא ומחובר, אתה לוקח אותו בידך ומיד אתה יכול לעלעל בו כמו בחוברת. נוח יהיה לך: דפיו לא יתפורו. אך עליך להודרו ולגמור את הקריאה בשבוע אחד, כי ביום ו' הבא יהיה לך גיליון חדש.

גם ב“דבר לילדים” השבועי, יבואו, כמו ב“מוסף לילדים” הקודם לו, סיפורים, שירים, חיבורים מחיי הארץ ומן העולם כולו, ממה שנעשה בעבר ומן המתרחש כיום. רבים הם הדברים אשר אתה צריך לדעת אותם – ו“דבר לילדים” ישתדל להמציאם לך שבוע שבוע.

אוהב אתה גם חידות ומשחקים – “דבר לילדים” יתנם לך. אתה תשלח לנו גם פתרונות, אך עליך לדעת, כל הפונה אלינו בכתב צריך לכתוב ברור ונקי, בדיו, ומצד אחד של הנייר. התדע – היו מקרים שילדים התעצלו להעתיק את החידות וגזרו “חתיכה” מן המוסף, ושלחו את ה“פתרון” – אנחנו לא היינו רוצים אפילו לקרוא “פתרונות” כאלה. השלכנו אותם ישר ל“סל”. גם עתה נעשה כך. עליך לדייק גם בכתובת המען למערכת:

– “דבר לילדים”

תל-אביב, תיבת דאר 199.

את הכול תדביק אל המעטפה מצד ימין, למעלה, ומצד שמאל תוסיף: פתרון חידות. אבל מערכת “דבר לילדים” תרצה גם לשמוע את דעתך על העיתון ועל הדברים הבאים בו. ודאי ישנם עניינים המושכים את לבך, המטרידים אותך או מעוררים את סקרנותך ואתה רוצה לקרוא עליהם בעיתון שלך. ובכן הודיע לנו מה רצונך ושאל את שאלותיך. המערכת תקשיב לדבריך ותיענה לך כאשר תוכל, אם בעיתון ואם במכתב פרטי.

אנחנו מקווים כי נדע לעזור איש לרעהו בשיחות גלויות מלב ולב.

“דבר לילדים”

הנימה האופטימית, המציינת את מכתבו זה של “דבר לילדים”, אינה נשמרת תמיד: העיתון קשוב לסבלם של אחינו שבתפוצות, הוא משתתף בדאגה לשלום היישוב בארץ ושווקד גם על טיפוח רגשי אחווה אל האדם באשר הוא.

כמו במוסף, גם העיתון דבר לילדים היה במה מרכזית ליוצרים בתחום ספרות הילדים – ותיקים כחדשים. בכרך הראשון של העיתון החדש ניתן למצוא התחלות רבות וחידושים שונים, וכיניהם טקסטים, שברבות הימים הפכו ל“קלאסיקה” של ספרות הילדים העברית. כך לדוגמה יוצא נחום גוטמן

בסיפורו הראשון הגדול: "אוצר לובנגולו מלך זולו, אבי עם המטבולו אשר כהרי בולויה" (חוב' 1, ד' אדר תרצ"ו, עמ' 3). כותרתו של הסיפור, הבולטת באורכה, אינה מונעת מעצמה את הנאת החריזה, ובה עצמה כבר יש משום ביטוי לאהבת הנדודים וההרפתקה.

לאה גולדברג תורמת אף היא משיריה. אחד הראשונים שבהם: "ארנבות משוקולד" (חוברת 1, ד' אדר תרצ"ו, עמ' 13). כמו כן, בכרך זה מופיעים שלושה שירים נוספים פרי עטה תחת הכותרת "מסיכות עליזות": "הצפרדע", "הפטרייה" ו"החתול מתחפש" (חוב' 2, י"א אדר תרצ"ו, עמ' 11).

אף רשימת התרגומים של טקסטים מספרות הילדים העולמית הולכת ומתעשרת, ורבים מהם רואים את פרסומם הראשון בעברית מעל גבי העיתון. כך לדוגמה מופיע בכרך הראשון של העיתון סיפורו של רודיארד קיפלינג "פזמון הזקן קנגרו" בתרגומו של אברהם רגלסון (חוב' 1, ד' אדר תרצ"ו, עמ' 8).

בכרך זה מופיעים לראשונה מחזות לילדים. מחזות אלה הם ברובם בני מערכה קצרה אחת או שתיים. ניכר כאן מאמץ ההתגייסות לייצג את לוח השנה ולאפשר "הצגתו" על במת בית-הספר.

גם את ניצניה הראשונים של שירה לירית לילדים ניתן למצוא מעל דפי העיתון. בכרך מצויים שירים ליריים אחדים, כמו לדוגמה שירו של ש. שלום, "הילד והפטיש" (חוברת 5, ג' ניסן תרצ"ו, עמ' 3), שיר הבנוי מדו-שיח בין הילד ללבבו. שיר זה נותן ביטוי למגמה לשתף את הילדים באחריות ובחרדה, מגמה שהולכת ומתחזקת במשך הזמן, ו"גוזלת" מקום מן היצירות העוסקות בלוח השנה ובאירועי האקטואליה.

4. תיאור הסוגות הספרותיות בדבר לילדים כרך א'

קהל היעד של הקוראים, שאליו פונה העיתון, הוא רב-גילי, ועל כן אנו עדים לשימוש בכתיבה בז'אנרים שונים ומגוונים. לצד שירים לפעוטות מופיעות רשימות שבבירור מפנות עצמן לילדים גדולים יותר ולנוער.

א. אקטואליה

רוב הטקסטים העוסקים באקטואליה מופיעים תחת הכותרת "אל הקורא". בשלב זה אין הפנייה אל הילדים הקוראים נעשית דרך קבע, ואף אין לה כותרת קבועה. ניכר, שאחדים מאנשי המערכת נושאים בעול זה. קיים עדיין עירוב בין כתבות-אקטואליה לבין פנייה "איגרתית". הכרך מכיל ארבע פניות מפורשות אל הקוראים, ובין הכותבים: יציב [יצחק יציב] וב. ח. [ברכה חבס]. בכרכים הבאים יופיעו כותרות קבועות לטקסטים מסוג זה (כגון: "במעגל הימים"), וחתירתו של יציב תופיע בתחתיתן.

טקסטים שגם להם זיקה ברורה אל האקטואליה הן הכתבות והרשימות שתיארו את המציאות הפוליטית והחברתית בארץ ובעולם. רבות מרשימות אלה עסקו במאורעות בחיי היישוב, תיארו מפעלים חשובים, הביאו חדשות על יהודי העולם וכן סיפורים בעלי אופי דוקומנטרי על ילדים במצוקה. בין הכותבים ניתן היה למצוא רבים ממשנתפיו הקבועים של המוסף: ברכה [חבס], זרובבל [גלעד], ל.ג. [לאה גולדברג], יצחק יציב, [אהרון] זאב, ואף את דוד בן-גוריון. בכרך מופיעות 42 רשימות מסוג זה.

ב. ביוגרפיה – “אישים”

העיסוק הספרותי בדמויות – מן העבר ומן ההווה – התמקד בעיקר בסופרים. לאה גולדברג הקדישה רשימה למקסים גורקי (חוברת 15, כ”ח סיון תרצ”ו, עמ’ 11). כן מוקדשות רשימות לח.נ. ביאליק, לדוד שמעונוביץ (שמעוני), לי.ח. ברנר, להרצל ואף לבטהובן. 17 רשימות כאלה מופיעות בכרך ראשון זה, וכותביהן הם: ש. בן-ציון, לאה גולדברג, א. שטיינמן, אברהם רגלסון ויעקב פיכמן. רבות מכתבות רשימות אלה, שחלקן הכיל יסודות נרטיביים, ראו אור מאוחר יותר, במאספים ובספרים אחרים, כגון: חיים למופת מאת יעקב פיכמן (ראה פיכמן 1954).

ג. סיפורת לסוגיה

* סיפורים בהמשכים (העתידים, ברבות הימים, להופיע כספרים):

1. “אוצר לובנגולו מלך זולו אבי עם המטבולו אשר בהרי הבולוויה” – מופיע בהמשכים על פני 15 חוברות, ומסתיים באפילוג “אחרי מעשה האוצר”. סיפור זה הוא מחלוצי סיפורי המסע בספרות העברית החדשה לילדים.

2. אל סיפור זה “מצטרף” סיפורו של רוזיארד קיפלינג “פזמון הזקן קנגרו” (בתרגומו של אברהם רגלסון), המביא אל הילדים את ניחוחו של עולם הטבע בארצות רחוקות.

* הסיפור ההיסטורי: אף הסיפור ההיסטורי מיוצג כאן (והוא רומן תנ”כי היסטורי בהמשכים): “בני ישי”, מאת א. שטיינמן. כותבים אחרים המנסים כוחם בטיפול בגיבורי העבר הם: י’ בורלא, ש’ בן-ציון, בן-ציון רסקין, ולוין קיפניס – שדבריהם פונים אל הקוראים הצעירים יותר. בסך הכל שמונה יצירות מסוג זה ניתן למצוא בכרך הראשון של העיתון.

* סיפורת מחורזת: לאה גולדברג היא אחת מהחלוצים בתחום זה בספרות לילדים (והיודע מכיר את סיפוריה המחורזים שהופיעו במשך שנים מרובות בשולי החוברת, והיוו את חלוצי ה”קומיקס” העברי לגיל הרך). כאן מופיע “אדון שלדג”, פרי עטה, ולצדה מנסים אף לוין קיפניס וברכה חבס, ב”הילד יורם בונה בים”, את כוחם בכתיבה מסוג זה. שלוש יצירות כאלה מצויות בכרך.

* סיפורי טבע קצרים: ז’אנר זה זוכה לייצוג רחב בעיתון – 29 פריטים המתבססים על ז’אנר זה מופיעים בכרך. שורת היוצרים ארוכה מאוד, וביניהם ניתן למצוא את: ב’ פישקו, זרובבל [זרובבל גלעד], י’ אהרונז, א’ שמאלי, ימימה [טשרנוביץ] ויעקב פיכמן.

* אגדות ומעשיות: 12 אגדות ומעשיות, רובן מעובדות מתורגמות, מופיעות בכרך זה. הכותבים: עמנואל הרוסי, אליעזר שטיינברג, בן-ציון רסקין ואחרים.

* הסיפור הקצר: 12 סיפורים קצרים ניתן למצוא בכרך זה. ז’אנר זה הוא, מטבע הדברים, הנוח והמתאים ביותר לעיתון. סיפורים קצרים (לרבות נובלות), שנושאייהם לקוחים בעיקר מהווי חיי הילדים בארץ, מופיעים (בניקוד מלא ובלוויית ציוריו של נחום גוטמן), ולשונם רעננה וחייה, כגון: “ביקור הצעצועים”, “ליל שלום לך, טלה קטן”, ואחרים. בכותבים: בן-ציון רסקין, ימימה צ’רנוביץ [טשרנוביץ] ורבקה דוידית.

* משלים ואמרות: מקוריים ומתורגמים (לרבות תרגום מחורז משל א.ג. לסינג) – 10 פריטים.

ד. שירה

לפנינו מבחר מרשים בגיוונו ובעושרו: 73 שירים מקוריים, שלרובם זהו פרסומם הראשון, ראו אור בכרך הראשון של העיתון. אמנה כאן רק את הכותבים הבולטים ביותר: מתתיהו ויינר, משה בייגל-אביגל, אנדה עמיר-פינקרפלד, לאה גולדברג, אברהם ברוידס, זאב, פניה ברגשטיין, ש. שלום, יצחק שוייגר-דמיאל; אף המשורר יעקב כהן תורם מפרי עטו לילדים. אחדים מן השירים לוו בתווים. * שירים מתורגמים: מספרם אינו רב (שלושה פריטים). ניכר כי השפע המקומי-המקורי דחק את הצורך בתרגום שירים "מבחוץ".

* חרוזי פרסום: זהו ז'אנר "בחיתוליו". לאה גולדברג "מתגייסת" כאחרים לפרסום מפעלים, לחינוך לרכישת תוצרת הארץ, למען הקרן הקיימת וכו'. בצד החרוזים ומתוכם נובעות סיסמאות ("30 יום לתוצרת הארץ"; "נאכל מתוצרת משקינו", "עצרת ומשמרת למען התוצרת" וכו'). חמישה פריטים מסוג זה ניתן למצוא בכרך זה. בצד חרוזי הפרסום הופיעו גם חרוזי "לקח טוב" (שיעורים) מאת אהרן פישקין ואחרים.

ה. מחזות קצרים

בכרך מופיעים שלושה מחזות לילדים: "מרים ואחיה הקטן" – מחזה לפסח מאת אנדה [עמיר] (חוברת 6, י' ניסן תרצ"ו), "ילדי גושן" מאת שלמה קודש (חוברת 4, כ"ה אדר תרצ"ו) ו"תיאטרון בוכות" מאת ל.ג. [לאה גולדברג] (חוברת 3, י"ח אדר תרצ"ו).

ו. מדורים נוספים

בצדו של השפע הז'אנרי הזה הופיעו רצנויות ספרותיות, ביקורות והודעות על חידושים טכנולוגיים (24 פריטים), הוראות למשחקים ולהתעמלות, ומדור בשם "שעשועים וחידות" (נערך עלידי לוי קיפניס ואחרים), שהופיע בסופה של כל חוברת וכלל בדיחות, חידות ואף חידות-ציורים. בנוסף, מוקדש מקום גם למכתבים, ליצירות ולשאלות של קוראים. המדור "דברי ילדים", שבשלב זה עדיין לא הופיע בכל חוברת, שימש במה לכותבים הצעירים וטיפח את שיתוף-הפעולה שלהם עם העיתון. ההתכתבות עם הקוראים וההתייחסות ליצירותיהם, פתרונותיהם, מכתביהם, וידויהם והצעותיהם – תרמה לבנייתו של הקשר החי, הזכור לבני דורי ולי מילדותנו, בין הקוראים הצעירים לעיתון.

במסגרת זו כדאי להזכיר גם את המדור המיוחד במינו "הלו! מדבר רם החכם". במדור זה – שהופיע בימי החופש הגדול – השיב רם בן העשר, היישר מחדר המערכת של דבר לילדים, על פניות טלפוניות של קוראים. עם סיום החופשה, בחוברת האחרונה של הכרך, נפרד רם מקוראיו בכתבה בשם: "האזינו! רם נפרד מקוראי הכרך הראשון" (חוברת 25, ט"ז אלול תרצ"ו, עמ' 15).

ולסיום

ימי התום של דבר לילדים מתבטאים ברצון להקנות תחושת יחד לקוראיו הצעירים: קשר עם העולם הרחב על מראותיו ואגדותיו, שירתו ושפעתו, מחד גיסא, וקשר עם היהודים כאשר הם בימי החרדה של תקופת טרם-שואה, מאידך גיסא. בתוך כל אלה מזדהרת לה תחושת האחוה, המובעת מדי פעם ומופנית גם אל היהדות החרדית, ולא רק אל זו הנתונה בסכנה באירופה. תחושת אחווה זו נתנה ביטוי לחלומות האחדות שאפיינו את ראשית ימיו של היישוב, ימים שסימן ההיכר שלהם הוא אותו תום, שהנחה גם את כותביו ויוצריו של דבר לילדים בראשית דרכו.

ניתן לסכם ולומר, על דרך ההשאלה, שדבר לילדים, חלוץ עיתוני הילדים בני-הקיימא בארץ-ישראל, שאף להעניק לילדים מעין גן-עדן, שבו הם הוזמנו לנגוס מפרי עץ הדעת ומפרי עץ החיים גם יחד. העיתון שאף להעניק לקוראיו, מתוך שובבות וחיבה, אך בלא ”התיילדות” וקלות-ראש, את תחושת התיאבון הספרותי. הוא הציע להם ממתקי-ספרות, שבתוכם, כבכל גלולה טובה לילדים, טמונות היו תרופות ה”בונוס”: הרחבת אופקים, טיפוח המודעות האישית והגאוה היהודית.

ביבליוגרפיה

1. ”דבר, מוסף לילדים”: שנה ראשונה, תרצ”ב (1931); שנה שנייה, תרצ”ג; שנה שלישית, תרצ”ד; שנה רביעית, תרצ”ה; שנה חמישית, תרצ”ו.
2. דבר לילדים, כרך א’, תרצ”ו – 1936 (מחוברת מס’ 1, ד’ אדר תרצ”ו 27.2.1936, עד חוברת מס’ 25, ט”ז אלול תרצ”ו 3.9.1936).
3. אופק, אוריאל 1979. ספרות הילדים העברית: ההתחלה. תל אביב: המכון הישראלי לפואטיקה ולסמיוטיקה, אוניברסיטת תל אביב.
4. אופק, אוריאל 1985. לקסיקון אופק לספרות ילדים תל אביב: זמורה, ביתן.
5. אופק, אוריאל 1988. ספרות הילדים העברית 1900–1948 (כרך ב’). תל אביב: דביר. עמ’ 604–610.
6. פיכמן, יעקב 1954. חיים למופת: סיפורים מחיי אנשים גדולים. תל אביב: מסדה.

סיוע ביבליוגרפי – גאולה גורני